

แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอน
พุทธศาสนาเถรวาท : กรณีมูลนิธิฮักเมืองน่าน
Guidelines for Forest Conservation According to
Theravada Buddhist Teachings: A Case of Hug
Muang Nan Foundation

พระครูพิพิธจารุธรรม, ดร.

Dr. Phrakhruphithcharutham

วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Email : p_j_town@hotmail.com

doi : 10.14456/jmcpupeace.2015.3

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ป่าด้วยหลักคำสอนของพุทธศาสนาเถรวาทและเพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ป่าของกลุ่มอนุรักษ์ป่ามูลนิธิฮักเมืองน่าน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร โดยจะศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก ตำราวิชาการ รายงานวิจัย ข้อมูลจากการแจกแบบสอบถาม และประชุมกลุ่มอนุรักษ์ป่ามูลนิธิฮักเมืองน่าน

ผลการวิจัยพบว่า คำสอนในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับเรื่องป่าล้วนสนับสนุนให้บุคคลดำรงชีวิตอย่างฉลาด โดยใช้ให้น้อยเพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ทำให้เกิดความเข้าใจต่อสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเรา แนวทางการอนุรักษ์ป่าที่ยั่งยืนใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ควบคุมความประพฤติด้วยการสร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชนด้วยศีลถ้าทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างที่ควรจะเป็นแล้ว จึงต้องมีการสร้างกติกาหรือวินัยในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งศีลจะช่วยระมัดระวังควบคุม ผู้ที่ฝ่าฝืน ปลุกจิตสำนึก และสร้างภูมิคุ้มกันด้วยปัญญา แนวทางอนุรักษ์ป่าของมูลนิธิฮักเมืองน่าน ใช้หลักเมตตาธรรม หลักมัชฌิมาปฏิปทา หลักสันโดษ และมีความรักต่อทรัพยากรธรรมชาติ ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้แบบพอเพียง

แนวทางอนุรักษ์ป่าตามหลักพระพุทธศาสนานั้นความรักและความเมตตาที่มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง มีทัศนคติที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ ไม่แสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งถ้าเราปฏิบัติตามคำสอนพระพุทธศาสนาก็จะสามารถลดวิกฤตสิ่งแวดล้อมได้

คำสำคัญ: การอนุรักษ์ป่าไม้, พุทธศาสนาเถรวาท, มูลนิธิฮักเมืองน่าน

Abstract

This research aims to study the guidelines for forest conservation according to Theravada Buddhist teaching and guidelines for forest conservation of Hug Muang Nan Foundation. This study is a documentary research. The data is studied from the Tipitaka, books, researches, dissertations, questionnaire and meeting of Hug Muang Nan Foundation's members.

The results of this study reveal that Buddhist teaching on the forest, it can really teach and support a good and happy life for persons. Namely, persons, who receive the benefits from the limited resources, actually understand the importance of environments around them. For sustainable guidelines of forest conservation in Buddhist teaching, it points out that The Threefold Training (Tisikkha) – morality (Sila), concentration (Samadhi) and wisdom (Panna) – can be used to control persons' behavior. Because whenever persons firmly know and understand the importance of natural resources and environments enough, there they can softly create, control and maintain the rules of natural resource usage together. Thereby, Sila (morality) can safely control the violators or wrongdoers, moreover it also can be a background of good consciousness and wisdom. For guidelines for forest conservation of Hug Muang Nan Foundation, it is on the Buddhist doctrines, they are: the loving-kindness (Metta), the middle path (Majjhima Patipada), the contentment (Santosa) and the love on natural resources to use sufficient forest resource.

Whereas, the guidelines for forest conservation in Buddhist teaching, it emphasizes the persons' love and loving-kindness to be alive sufficiently, have a good vision for nature and not seek the benefits from forest resource. Therefore, if persons can absolutely practise, the environmental crisis will not appear really.

Keywords: Deforestation, Theravada Buddhist Hug Muang Nan Foundation

1. บทนำ

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ให้ประโยชน์แก่สิ่งมีชีวิตทั้งทางตรงและทางอ้อม ช่วยรักษาสมดุลของสภาพอากาศ ต้นน้ำลำธาร ความชุ่มชื้น เพื่อเกื้อกูลแก่ทรัพยากร ธรรมชาติอื่นๆ ทั้งดิน น้ำ ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมพืชพรรณและสัตว์ป่า อีกทั้งป่าไม้เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์ได้บริโภคใช้สอย การที่มีป่าไม้จำนวนมากเท่ากับว่าจะช่วยให้ทรัพยากรอื่นๆ เพิ่มจำนวนมากขึ้นตามมา แต่ในทางตรงข้ามหากป่าไม้ลดจำนวนลง ความสมดุลทางทรัพยากรธรรมชาติก็จะลดลงตามมา ป่าไม้จึงมีความสำคัญอย่างมากโดยเฉพาะในประเทศไทยมีป่าไม้นานาพันธุ์แตกต่างกันไปตามสภาพภูมิประเทศในแต่ละภูมิภาค และถือว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์อื่นๆ เพราะป่าไม้มีประโยชน์ทั้งการเป็นแหล่งวัตถุดิบของปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคสำหรับมนุษย์ และยังมีประโยชน์ในการรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อม ถ้าป่าไม้ถูกทำลายเป็นจำนวนมาก ย่อมส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เช่น สัตว์ป่า ดิน น้ำ อากาศ ฯลฯ และ จะส่งผลไปถึงดินและแหล่งน้ำด้วย เพราะเมื่อเผาหรือถางป่าไปแล้ว พื้นดินจะโล่งขาดพืชปกคลุม เมื่อฝนตกลงมาก็จะชะล้างหน้าดินและความอุดมสมบูรณ์ของดินไป เมื่อขาดต้นไม้คอยดูดซับน้ำไว้ น้ำก็จะไหลบ่าท่วมบ้านเรือน และที่ลุ่มในฤดูน้ำหลากพอถึงฤดูแล้งก็ไม่มีน้ำซึมใต้ดินไว้หล่อเลี้ยงต้นน้ำลำธารทำให้แม่น้ำมีน้ำน้อย ส่งผลกระทบต่อมาถึงระบบเศรษฐกิจและสังคม (กรมป่าไม้, 2548) เช่น การขาดแคลนน้ำในการการชลประทานทำให้ทำนาไม่ได้ผล ขาดน้ำมาผลิตกระแสไฟฟ้า สถานการณ์ผืนป่าที่ลดน้อยลงเป็นผลมาจากจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็วความต้องการใช้ประโยชน์จากผืนป่าจำนวนเพิ่มมากขึ้นตามมา จึงเป็นแรงผลักดันให้เกิดการบุกรุกทำลายป่าไม้ เพื่อบุกเบิกพื้นที่ทำกิน ลักลอบตัดไม้ขายให้โรงงานอุตสาหกรรม การพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การสร้าง

ถนนผ่านพื้นที่ป่า โดยไม่คำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ป่าไม้ของไทยจึงมีเนื้อที่ลดลงตามลำดับ ผลเสียที่ตามมาคือทำให้พื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารมีปริมาณน้ำน้อยลง เกิดภาวะแห้งแล้ง โดยเฉพาะในฤดูฝนหากปราศจากป่าคอยดูดซับน้ำ น้ำฝนจะชะล้างหน้าดิน เกิดภาวะน้ำหลากและน้ำท่วมในพื้นที่ต่างๆ นอกจากนี้ ปริมาณต้นไม้ที่น้อยลงส่งผลให้ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในอากาศถูกนำไปใช้ได้ก็น้อยลง เกิดภาวะโลกร้อน (Global Warming) และภาวะเรือนกระจก (Greenhouse)

จากสถานการณ์ดังกล่าวจึงมีกระแสเรียกร้องในการเอาใจใส่ต่อธรรมชาติ ดังในบทความของ Leopold, A, (1970 เรื่อง “The Land Ethics” ที่เน้นถึง จริยธรรมซึ่งครอบคลุมทั้งมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ คือ 1) จริยธรรมระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ 2) จริยธรรมระหว่างมนุษย์ต่อสังคม และ 3) จริยธรรมระหว่างมนุษย์ที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของมนุษย์เอง ซึ่งยังไม่ได้พัฒนาและขาดหายไปหรือถูกละเลย เมื่อพิจารณาหลักจริยธรรมหรือหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแล้วครอบคลุมไม่เพียงแต่ มนุษย์ต่อมนุษย์ มนุษย์ต่อสังคมแต่รวมไปถึงมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอีกด้วยซึ่งปัจจุบันวิถีคิดและทัศนะแบบพระพุทธศาสนาได้รับความสนใจมากขึ้นในกลุ่มขององค์กรพัฒนาต่างๆ ในอนาคตกระแสความคิดแบบนี้อาจขยายตัวอย่างกว้างขวางมากขึ้น และอาจเป็นที่ยอมรับทั้งโลกตะวันตกและตะวันออกก็เป็นได้ แนวทางในการอนุรักษ์ป่าไม้ ที่ประยุกต์หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนามาใช้โดย ผสมผสานกับ วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นแนวทางหนึ่งที่มีความน่าสนใจ เพราะคนไทยยึดถือศาสนาอย่างดี ความศรัทธาในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาจะสามารถสร้างจิตสำนึกที่ดีให้เกิดทั้งในตัวบุคคลและชุมชนให้กันมาช่วยกันอนุรักษ์ป่า ก่อนที่จะตอบว่า พระพุทธศาสนามีส่วนร่วมและมีวิธีการช่วยแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ป่าอย่างไร

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาสภาพปัญหาของป่าไม้ในประเทศไทยโดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดน่านและจังหวัดพิษณุโลก ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท และของพระสงฆ์ที่มีบทบาทในการส่งเสริมด้านการอนุรักษ์ โดยเฉพาะการอนุรักษ์ป่าในภาคเหนือของกลุ่มอนุรักษ์ปามูลนิธิอภัยภูเบศรเมืองน่านเพื่อทำความเข้าใจการบริหารจัดการ ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์ป่า รวมทั้งแสวงหาแนวร่วมภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้ต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ป่าของกลุ่มอนุรักษ์ป่ามูลนิธิฮักเมืองน่าน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม (Mix Research) โดยเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Document Research) คัมภีร์พระไตรปิฎก เอกสาร ตำราวิชาการ รายงานวิจัย วิทยานิพนธ์ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้ และข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงคุณภาพ ซึ่งมีการศึกษาวิเคราะห์เอกสารและมีการสัมภาษณ์จัดประชุมกลุ่ม (Focus Group) เพื่อหาข้อมูลเชิงลึกที่เป็นองค์ความรู้จากประสบการณ์จริงของกลุ่มอนุรักษ์ป่ามูลนิธิฮักเมืองน่านโดยได้เชิญกรรมการบริหารมูลนิธิ จำนวน 25 คน และแจกแบบสอบถามเครือข่ายภาคีนักอนุรักษ์ป่า จำนวน 60 รูป/คน สัมภาษณ์ถึงกระบวนการอนุรักษ์ป่า ปัญหา อุปสรรค และการใช้หลักธรรมในการอนุรักษ์ป่าของมูลนิธิ ประกอบในการดำเนินการวิจัย มีลำดับขั้นตอนต่อไปนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล เป็นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งปฐมภูมิ และทุติยภูมิ

2. สัมภาษณ์เชิงลึกจัดประชุมกลุ่ม (Focus Group) เพื่อหาองค์ความรู้จากประสบการณ์จริงของกลุ่มอนุรักษ์ป่ามูลนิธิฮักเมืองน่านโดยได้เชิญกรรมการบริหารมูลนิธิ จำนวน 25 คน และแจกแบบสอบถามเครือข่ายภาคีนักอนุรักษ์ป่า จำนวน 60 รูป/คน สัมภาษณ์ถึงกระบวนการอนุรักษ์ป่า ปัญหา อุปสรรค และการใช้หลักธรรม ในการอนุรักษ์ป่าของมูลนิธิ

3. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณเน้นการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้เก็บรวบรวมจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 85 รูป/คน โดยมีขั้นตอนการศึกษาวเคราะห์ข้อมูลดังนี้

- 3.1 คัดเลือกแบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์ในการตอบไปวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป SPSS/PC (Statistical Package for the Science)

- 3.2 แบบสอบถามตอนที่ 1 ซึ่งเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างใช้การวิเคราะห์ค่าร้อยละ ค่าคะแนนเฉลี่ย (mean)

3.3 แบบสอบถามตอนที่ 2-3 ซึ่งเป็นข้อมูลความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเครือข่ายภาคีนักอนุรักษป่า และกรรมการบริหารมูลนิธิฮักเมืองน่าน โดยทำการวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา ใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าคะแนนเฉลี่ย (mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของหลักธรรมที่ใช้ในการอนุรักษป่า ปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะ

3.4 การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบข้อมูลเชิงสถิติที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการอนุรักษป่า ปัญหา อุปสรรค และการใช้หลักธรรมในการอนุรักษป่าของมูลนิธิฮักเมืองน่าน

4. จัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

4. ผลการวิจัย

1. แนวทางการอนุรักษป่าตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท

ความหมายและประเภทของป่าไม้

คำว่า ป่าไม้ หรือ ต้นไม้ มีคำที่ใช้เรียกอยู่หลายคำ เช่น รุกข (ต้นไม้) ภูตคาม (พืช) ดังนั้น ต้นไม้ ไม่ว่าจะเป็นต้นไม้นขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ รวมถึงพืชทุกชนิด รวมอยู่ในคำว่า “ภูตคาม” ทั้งสิ้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 2 ข้อ 90 : 278) เพราะคำว่า “ภูตคาม” มีความหมายกว้าง ครอบคลุมถึงป่าไม้และธัญพืช 5 ประเภท คือ

1. พืชพันธุ์ที่เกิดจากเหง้า (หัว) คือพืชที่ใช้เหง้าขยายพันธุ์ ได้แก่ ขมิ้น, ขิง, ว่านน้ำ, ว่านเปราะ, อุตพิต, ข้าว, แผลก, เหี่ยวหมู ฯลฯ
2. พืชพันธุ์ที่เกิดจากลำต้น คือพืชที่ขยายพันธุ์ได้ด้วยวิธีการตอน ได้แก่ ต้นโพธิ์, ต้นไทร, ต้นดีปลี, ต้นมะเดื่อ, ต้นเตาร้าง, ต้นมะขวิด ฯลฯ
3. พืชพันธุ์ที่เกิดจากข้อ (ปล้อง) คือพืชที่ใช้ข้อปลุก ได้แก่ อ้อย, ไม้ไผ่, ไม้้อ ฯลฯ
4. พืชพันธุ์ที่เกิดจากยอด คือพืชที่ใช้ยอดปักกิ่งออกได้ ได้แก่ ผักบุงล้อม, แมงลัก, เถาหญ้านาง ฯลฯ
5. พืชพันธุ์ที่เกิดจากเมล็ด คือ พืชที่ใช้เมล็ดเพาะ ได้แก่ ข้าว, ถั่ว, งา ฯลฯ

นอกจากคำว่า ภูตคาม ดังกล่าว ยังมีคำว่า พืชคาม ที่ใช้ร่วมกับคำว่า ภูตคาม ซึ่งหมายถึง พืชหรือของเขียว ที่ถูกพรากออกจากที่แล้วยังสามารถงอกได้อีก เช่น ผักบุง ถึงกระนั้นก็มีความหมายรวมอยู่ในคำว่า ภูตคาม ทั้งสิ้น

ประโยชน์ของป่าไม้

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาได้เน้นถึงการพึ่งพาอาศัยกัน สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งก็คือความรู้สึกที่ดีงามต่อกันระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ มนุษย์ต่อพืชและสัตว์ทั้งหลาย ความรู้สึกที่ดีงามเหล่านี้เป็นประโยชน์ที่เอื้ออำนวยซึ่งกันและกัน (พระมหาวิเศษ ปญญาวิโร, 2543) ที่สำคัญป่าไม้ยังมีประโยชน์ต่อมนุษยชาติ ดังนี้

1. ป่าไม้มีความสำคัญต่อมนุษย์มาช้านานทั้งอำนวยความสะดวกประโยชน์ด้านปัจจัย 4 และสร้างความอุดมสมบูรณ์แก่สภาพแวดล้อมคือความพอดีไม่มากหรือน้อยจนเกินไปของธาตุทั้ง 4 ธาตุดินมีอินทรีย์วัตถุสมบูรณ์เหมาะแก่การเจริญเติบโตของพันธุ์ไม้นานาชนิด ธาตุน้ำ มีเพียงพอแก่การอุปโภคบริโภคของสรรพชีวิตในบริเวณนั้นและใกล้เคียง ธาตุไฟ มีอุณหภูมิพอเหมาะแก่สัตว์นานาชนิดและพืชนานาชนิดในผืนป่านั้นๆ มีส่วนป้องกันไฟป่าได้ถ้ามีความชุ่มชื้นเพียงพอ ธาตุลมอากาศมีการหมุนเวียนตลอดเวลา มีส่วนช่วยบรรเทาความรุนแรงอันเกิดแต่วาทภัย

2. ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาแล้วนอกจากมองเห็นประโยชน์ดังกล่าวมา ยังให้ความสำคัญของป่าไม้ในด้านพัฒนามนุษย์ อำนวยความสะดวกสุขขั้นพื้นฐานแก่มวลมนุษย์ เป็นแหล่งการสำนึนนันทนาการ สร้างความเพลิดเพลินผ่อนคลายความตึงเครียด

3. ผืนป่าเป็นเสนาสนะอันสงัด เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม ควรแก่การเจริญความเพียรทางจิตแก่ผู้ปรารถนาความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งมวลอันมีกิเลสเป็นต้นเหตุ ซึ่งสามารถนำไปสู่ความสุขขั้นสูงสุดคือการเข้าถึงความจริงตามธรรมชาติ

4. ตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา มีวิธีปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ดำรงอยู่บนเกณฑ์ธรรมชาติเพื่อความคงอยู่ของสรรพสิ่งและสันติสุขของสรรพชีวิตบนพื้นโลก ตามหลักการนี้จึงเห็นได้ชัดว่า พระพุทธศาสนามีส่วนช่วยรักษาดูแลป่าไม้ พันธุ์ไม้โดยไม่เบียดเบียนรบกวนหรือทำความเสียหายแก่ป่าไม้ พันธุ์ไม้และสรรพชีวิตในผืนป่า รวมทั้งส่งเสริมให้มีการปลูกป่า สร้างสวนป่าเพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้คงอยู่ต่อไป

แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักพระพุทธศาสนา

การอนุรักษ์ป่าในมุมมองของพระพุทธศาสนานั้นสามารถประยุกต์อยู่บนพื้นฐานของกฎธรรมชาติ สามารถกำหนดแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยมีความตระหนักในเรื่องของความเปลี่ยนแปลงซึ่งต้องเข้าใจการเปลี่ยนแปลงเพื่อการยุติปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อมและแนวคิดในการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักของความเป็นจริง ทำให้มนุษย์มีทัศนคติที่ถูกต้องว่าทุกอย่างมีความเกี่ยวข้องต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มนุษย์เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพล

ต่อสิ่งแวดล้อมอื่นๆ การจัดการสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ต้องมีการบริหารจัดการตัวเองเสียก่อนซึ่งแนวคิดการประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาต้องตั้งอยู่บนแนวทางของความเป็นจริง ต้องรู้ระบบนิเวศที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่เรียกว่า อุดุนิยม ได้แก่ ความจริงเกี่ยวกับสสารสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพเรียกว่า พืชนิยาม ได้แก่ ความหลากหลายทางชีวภาพ พันธุกรรมซึ่งเป็นองค์ประกอบที่เป็นธรรมชาติที่เกี่ยวกับพฤติกรรม เป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต เป็นกลไกที่เชื่อมโยงทุกสรรพสิ่งเข้าด้วยกัน ซึ่งทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “ธรรมนิยาม” หมายถึง สภาวะสิ่งทั้งมวลมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันตามกระบวนการแห่งเหตุและผลเสมอ ดังนั้นแนวทางการประยุกต์หลักคำสอนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ตามหลักพระพุทธศาสนาสามารถประยุกต์หลักคำสอนให้สัมพันธ์กันทฤษฎีกฎธรรมชาติ 5 ประการ หรือ นิยาม 5 คือ ความเป็นไปอันมีระเบียบแน่นอนของธรรมชาติ หรือกฎธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกัน (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตฺโต, 2551 : 166) ได้แก่

1. อุดุนิยม (Physical Laws) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับอุณหภูมิ โดยเฉพาะเรื่อง ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ อันเป็นสิ่งแวดล้อมสำหรับมนุษย์
2. พืชนิยาม (Biological Laws) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ รวมทั้งพันธุกรรม
3. จิตนิยาม (Psychological Laws) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต
4. กรรมนิยาม (Moral Laws) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ คือ กระบวนการให้ผลของการกระทำ
5. ธรรมนิยาม (Causal Laws) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และความเป็นเหตุเป็นผลแก่กัน

ดังนั้น กฎธรรมชาตินี้แสดงให้เห็นว่า มนุษย์กับธรรมชาติมีความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน อันจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวเอง แล้วส่งผลไปถึงความเปลี่ยนแปลงในสิ่งอื่นๆ จำเป็นที่มนุษย์ พืช สัตว์ ต้องมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และหลักคำสอนต่างๆ ของศาสนาก็มีการสอดแทรกเรื่องธรรมชาติไว้ เช่น เรื่องธรรมนิยาม ที่กล่าวถึงทุกสิ่งมีการเป็นไปตามเหตุและผล แม้แต่การปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอน ถ้าปรารถนามุ่งให้เกิดความวิเวกก็ต้องพึ่งพาอาศัยความเป็นธรรมชาติ แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา โดยสรุปประกอบด้วย หลักศีล 5 ไตรสิกขา และมรรค 8 สามารถอธิบายได้ดังนี้

2. แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักศีล 5

ศีล 5 หรือเบญจศีล คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจา หรือการรักษากายวาจาให้เรียบร้อย (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตฺโต, 2552 :431) การรักษาปกติตาม

ระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว และเป็นหลักการควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ถือว่าเป็นพื้นฐานที่เน้นการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในฐานะที่เป็นเพื่อนกัน พระพุทธองค์ตรัสศีล 5 หรือศีลธรรมพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ระเบียบความประพฤติความเป็นอยู่ทั้งส่วนตัวและที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางกาย วาจา ตลอดจนทำมาหาเลี้ยงชีพซึ่งได้กำหนดวางไว้เพื่อทำให้ความเป็นอยู่นั้น กลายเป็นสภาพอันเอื้ออำนวยแก่การเป็นอยู่และต่อสภาพแวดล้อม รวมทั้งการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการอนุรักษ์ป่ารายละเอียดยัง ดังนี้

(1) ละเว้นจากการล่าสัตว์ หมายถึง การล่าสัตว์ทุกชนิดเพื่อการล่าหรือเพื่อขายสัตว์ และรวมไปถึงการไม่ทำลายพืช สัตว์โลกทุกชนิดไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉานย่อมรักชีวิตของตน มีความตั้งใจที่จะรักษาชีวิตไว้ให้ยาวนานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้มองเห็นชีวิตตนมีคุณค่าควรแก่การถนอม เรามีความรู้สึกรักชีวิตเราอย่างไร คนอื่น หรือสัตว์อื่นก็มีความรู้สึกรักชีวิตของตนอย่างนั้น

(2) ละเว้นจากการลักขโมย หมายถึง ควรถือประโยชน์ตามที่ธรรมชาติได้ให้มา ไม่ควรไปเร่งหรือเพิ่มผลผลิตโดยใช้สารเคมี จนกลายเป็นการทำลายธรรมชาติและเป็นมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม

(3) ละเว้นจากการประพฤติดินทางเพศหมายถึง เว้นจากประพฤติดินในกาม ผู้ประพฤติดินศีลข้อนี้จะทำให้ชีวิตมีภัยคุกคามหรือมีศัตรูมากในทำนองเดียวกัน ด้านสิ่งแวดล้อมถ้ามนุษย์ประพฤติดินต่อธรรมชาติโดยมองธรรมชาติเป็นเสมือนผู้หญิง มนุษย์มีการลักลอบตัดต้นไม้ฆ่าสัตว์ก็นับเป็นการล่วงละเมิดสิทธิของธรรมชาติ

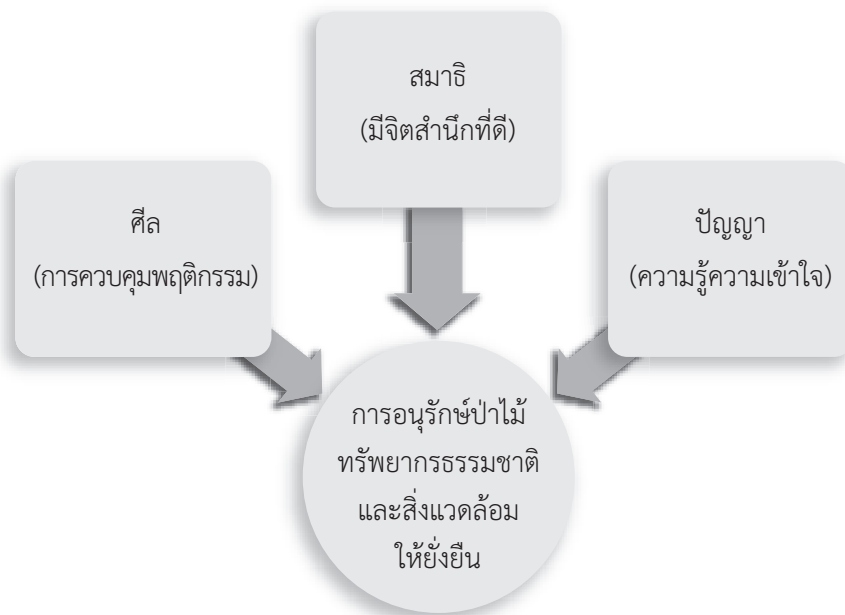
(4) ละเว้นจากการพูดเท็จ อันได้แก่คำปดเสียดสี และคำพูดแต่คำสัตย์จริงด้วยความจริงใจและปรารถนาดี ในด้านจริยธรรมสิ่งแวดล้อมบุคคลควรพูดเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งใช้สื่อต่างๆ เพื่อประชาสัมพันธ์การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

(5) ละเว้นจากการดื่มสุราหรือน้ำเมาและรวมทั้งยาเสพติด ศีลข้อนี้จะทำให้ผู้ละเมิดขาดสติในการประยุกต์ใช้ต่อสิ่งแวดล้อม บุคคลไม่ควรดื่มน้ำเมาซึ่งเป็นผลผลิตจากต้นไม้หรือพืชต่างๆซึ่งเป็นที่มาแห่งการแสวงหาผลประโยชน์จากธรรมชาติเป็นการทำร้ายธรรมชาติ

ศีลทั้ง 5 ข้อนี้ เป็นหลักจำเป็นในสังคมมนุษย์ที่จะต้องปฏิบัติเพื่อให้เกิดความปกติทั้งในตนเองและสังคม เพราะช่วยควบคุมความประพฤติไม่ให้พลาดถลันในการทำ ความชั่วอย่างใด อย่างอย่างหนึ่ง รวมทั้งทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย จึงจัดอยู่ในระดับศีลธรรมอันเป็นมูลฐานที่จะนำไปสู่ความสงบของจิตใจไม่ให้ความชั่วครอบงำได้

3. แนวทางการอนุรักษ์ป่าที่ตามหลักไตรสิกขา

หลักคำสอนต่างๆ ของพระพุทธศาสนามีการสอดแทรกเรื่องธรรมชาติไว้ เช่น เรื่อง ธรรมนิยาม ที่กล่าวถึงทุกสิ่งมีการเป็นไปตามเหตุและผล แม้แต่การปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอน ถ้าปรารถนามุ่งให้เกิดความวิเวกก็ต้องพึ่งพาอาศัยความเป็นธรรมชาติ พุทธบริษัทเมื่อมีความเคารพสักการบูชาในพระรัตนตรัย พึ่งปฏิบัติธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด มองธรรมชาติที่อยู่รอบตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชีวิต สร้างจิตสำนึกอันประกอบไปด้วยเมตตาและความกตัญญูกตเวทิต ผู้วิจัยสรุปรวมในหลักไตรสิกขา 3 คือ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาเพื่อฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้อย่างขึ้น (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตฺโต, 2551 : 107) ผู้วิจัยสรุปเป็นแผนภูมิแนวทางการอนุรักษ์ป่าที่ยั่งยืนด้วยคำสอนของพระพุทธศาสนา ได้ดังนี้

แผนภูมิภาพที่ 1 การพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนววิถีพุทธ

จากแผนภูมิภาพที่ 1.1 แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนววิถีพุทธโดยการนำหลักไตรสิกขามาแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมหรือใช้เป็นกระบวนการพัฒนา 3 ด้านดังนี้

1. **ศีล** ข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนา เพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น มีวินัยในตนเอง และประกอบอาชีพที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์และส่งเสริมสันติสุขและในการแก้ปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

2. **สมาธิ** เป็นการฝึกอบรมด้านจิตใจ ให้มีจิตสำนึกที่ดีและสมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิตที่ดี กล่าวคือการมีจิตใจที่มีคุณธรรม เมตตาต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม ตระหนักในคุณค่าของการพัฒนาจิตใจ โดยอาศัยธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม ด้วยการปฏิบัติธรรม การบำเพ็ญสมาธิภาวนา

3. **ปัญญา** การฝึกอบรมด้านปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และวางแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหาด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งสามารถเข้าใจเหตุผล มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่มีอคติเคลือบแฝง เป็นอิสระจากการครอบงำของกิเลส เป็นอยู่ด้วยความรู้เท่าทันธรรมชาติของโลกและสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ โดยใช้ปัญญาในการกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์และใช้ในการแก้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่าง

ดังนั้นการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนววิถีพุทธ ก็คือ การปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาในเบื้องต้น มีการควบคุมความประพฤติด้วยการสร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชนด้วยศีลถ้าทุกคนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างที่ควรจะเป็นแล้ว จึงต้องมีการสร้างกติกาก่อวินัยในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ทั้งพฤติกรรมทางกาย และวาจา ซึ่งศีลสังวรนี้ จะช่วยระมัดระวังและควบคุม ลงโทษ ผู้ที่ฝ่าฝืน จึงต้องเป็นความร่วมมือกันระหว่างรัฐ ชุมชน และศาสนาในการสร้างกติการ่วมกัน การเข้าใจคำสอนในพระสูตร ช่วยให้เห็นลักษณะการแก้ปัญหาที่เน้นตัวเองและการมีส่วนร่วมของทุกคน นอกจากนี้ หลักธรรมยังช่วยเสริมสร้างปัญญา มีความรู้ความเข้าใจมีจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์ และแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นภาระที่ทุกคนต้องช่วยกันดูแลรักษาบูรณาการปรับท่าทีในการแก้ปัญหาในเรื่องสิ่งแวดล้อมทั้งด้านพฤติกรรม จิตสำนึก และภูมิปัญญาที่เชื่อมประสานเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติอันจะช่วยให้การแก้ปัญหาและการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

4. แนวทางการอนุรักษ์ป่าของมูลนิธึกัมมเมืองน่าน

มูลนิธึกัมมเมืองน่าน หรือ “กลุ่มธึกัมเมืองน่าน” เป็นองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ป่า ก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 โดยมีพระครูพิทักษ์นันทคุณ (สงวน จารุณโณ/พันธ์ชา) เจ้าคณะอำเภอสันติสุข, เจ้าอาวาสวัดอรัญญาวาส เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งและ

ปัจจุบันท่านเป็นที่ปรึกษามูลนิธิอีกเมืองน่าน วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งในเบื้องต้นเนื่องจากได้มองเห็นปัญหาป่าไม้และสิ่งแวดล้อมในจังหวัดน่านถูกทำลาย ท่านจึงคิดหาบุคคลโดยายด้วยการบวชป่าสืบชะตาแม่น้ำ เพื่อให้ชาวบ้านนำจิตใจมารวมเป็นจุดเดียวกันว่า “ป่าผืนนี้และแม่น้ำสายนี้เป็นของเรา” จึงต้องช่วยกันดูแลรักษา เพราะทั้งป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำลำธาร ล้วนเป็นฐานชีวิตของชุมชนและเป็นต้นทุนชีวิต ถ้าสิ่งเหล่านี้อยู่ได้ชุมชนก็อยู่ได้ ท่านจึงได้ร่วมกับประชาชน พระสงฆ์ กลุ่มชาวบ้านนักพัฒนา และข้าราชการ จัดตั้ง “มูลนิธิอีกเมืองน่าน” โดยมีนายสำรวย ผัดผล ประธานมูลนิธิเพื่อปลูกให้คนเมืองน่านรักถิ่นเกิด นำมาซึ่งการเกิดกลุ่มเครือข่ายญาติ เชื่อมโยงหมู่บ้านและตำบลต่างๆ เข้าด้วยกัน กลุ่มเหล่านี้ได้ช่วยกันทำงานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และใช้ภูมิปัญญาการจัดการท้องถิ่น เช่น กลุ่มฮักบ้าน อำเภอน้ำฝาง, กลุ่มรักสันติสุข อำเภอสันติสุข, กลุ่มบ้านหลวงห้วงป่า อำเภอบ้านหลวง, กลุ่มรักษ์ถิ่นรักษ์ไทย อำเภอนาหมื่น, กลุ่มฮักน่านน้อย อำเภอนาน้อย, กลุ่มกลางเวียง อำเภอเวียงสา, กลุ่มศิลาแลง อำเภอบัว, กลุ่มศิลาเพชร อำเภอบัว, กลุ่มบ้านน้ำเกียน เป็นต้น

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ส่วนที่ 2-3 แบบสอบถามแสดงความคิดเห็นแนวทางการอนุรักษ์ป่าด้วยคำสอนพระพุทธศาสนาเถรวาท มูลนิธิอีกเมืองน่านได้รับข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จากสื่อต่างๆ มากที่สุดคือจากเอกสารแผ่นพับ โปสเตอร์ของมูลนิธิ ลงลงมาจากโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และวิทยุกระจายเสียง ได้รับข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้จากผู้นำชุมชน พระสงฆ์ อาจารย์มหาวิทยาลัย มากที่สุด ลงลงมาได้รับข้อมูลจากนักอนุรักษ์ และชาวบ้านด้วยกัน จากคำถามการบูรณาการข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์มาปรับใช้มากที่สุดคือการบูรณาการวิธีการอนุรักษ์ป่าแบบต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้ และคำถามที่สำคัญคือการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ป่าไม้กลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามได้ให้ข้อมูลที่ใช้มากที่สุด คือ หลักอริยสัจ 4 ในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ใช้หลักศีล 5 ในการควบคุมพฤติกรรมให้ปฏิบัติตามระเบียบกฎหมาย จารีตประเพณีของชุมชน ใช้หลักกตัญญูกตเวที ในการสำนึกรู้คุณค่าและคุ้มครองทรัพยากรป่าไม้ ใช้หลักเมตตาธรรม ในการดูแลรักษา ใช้หลักธรรมอิตถีปัจจุตนา ในการแสวงหาคำตอบถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งต่างๆ ทางธรรมชาติและต่อมนุษยชาติ และใช้หลักความสันโดษ ในการยับยั้งชั่งใจมีความพอเพียงในการบริโภคใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากการรวบรวมข้อมูลการสนทนากลุ่มมูลนิธิอีกเมืองน่านถึงแนวทางในการอนุรักษ์ป่าด้วยคำสอนพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยความเข้าใจของกลุ่มการอนุรักษ์ คือการใช้ทรัพยากร

ป่าไม้อย่างฉลาด โดยใช้ให้น้อย เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยคำนึงถึงระยะเวลาในการใช้ให้ยาวนาน และก่อให้เกิดผลเสียหายต่อทรัพยากรป่าไม้น้อยที่สุด อย่างไรก็ตามในสภาพปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความเสื่อมโทรมมากขึ้น ดังนั้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงมีความหมายรวมไปถึงการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมด้วยการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสามารถกระทำได้หลายวิธี ทั้งทางตรงและทางอ้อม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยทางตรง ซึ่งปฏิบัติได้ในระดับบุคคล มูลนิธิ องค์กร และระดับประเทศ โดยคำนึงถึงการใช้สอยอย่างประหยัด คือ การใช้เท่าที่มีความจำเป็น เพื่อให้มีทรัพยากรไว้ใช้ได้ยาวนานและเกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่ามากที่สุดรวมถึงการนำกลับมาใช้ซ้ำอีก สิ่งของบางอย่างเมื่อมีการใช้แล้วครั้งหนึ่งสามารถที่จะนำมาใช้ซ้ำได้อีก เช่น ถุงพลาสติก กระดาษ เป็นต้น หรือสามารถที่จะนำมาใช้ได้ใหม่โดยผ่านกระบวนการต่างๆ เช่น การนำกระดาษที่ใช้แล้วไปผ่านกระบวนการต่างๆ เพื่อทำเป็นกระดาษแข็ง เป็นต้น ซึ่งเป็นการลดปริมาณการใช้ทรัพยากรป่าไม้และการทำลายสิ่งแวดล้อมได้การบูรณซ่อมแซม สิ่งของบางอย่างเมื่อใช้เป็นเวลานานอาจเกิดการชำรุดได้เพราะฉะนั้นถ้ามีการบูรณซ่อมแซม ทำให้สามารถยืดอายุการใช้งานต่อไปได้อีก การบำบัดและการฟื้นฟู เป็นวิธีการที่จะช่วยลดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรด้วยการบำบัดก่อน เช่น การบำบัดน้ำเสียจากบ้านเรือนหรือโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น ก่อนที่จะปล่อยลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะ ส่วนการฟื้นฟูเป็นการรื้อฟื้นธรรมชาติให้กลับสู่สภาพเดิม เช่น การปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูความสมดุลของป่าไม้ เป็นต้น

5. สรุป

มูลนิธิอีกเมืองน่านได้ประยุกต์หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเถรวาท กับประเพณีความเชื่อท้องถิ่น ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้โดยใช้พลังชุมชนท้องถิ่นและภาคประชาสังคม ในการฟื้นฟูป่าต้นน้ำและสร้างความตระหนักสาธารณะ ประยุกต์ประเพณีการบวชป่าสืบชะตาน้ำและประกาศเขตป่าชุมชน โดยนำความเชื่อผีเจ้าป่ามาใช้เป็นการสร้างคุณค่าและยกระดับป่าสู่การฟื้นฟูความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม นอกจากการใช้วัฒนธรรมความเชื่อท้องถิ่นเข้ามาจัดการป่า ยังมีการขับเคลื่อนด้านนโยบาย โดยมีความพยายามผลักดันร่าง พ.ร.บ.ป่าชุมชน (ภาคประชาชน) รวมถึงรณรงค์สร้างความตระหนักด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าอย่างยั่งยืน ด้วยการเชื่อมคน เชื่อมใจ เพื่อคุ้มครองป่าใหญ่ ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ของคนกับป่า การถ่ายทอดสืบต่อแนวคิด กระบวนการและการจัดการให้คนรุ่นปัจจุบันมีจิตสำนึกและความรู้ในการจัดการด้านทรัพยากรป่าเพื่อส่งต่อให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ต่อไป

6. ข้อเสนอแนะ

ผลจากการวิจัยเห็นได้ชัดเจนว่าแนวคิดการอนุรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อมในมุมมองของพระพุทธศาสนานั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของกฎธรรมชาติดี เป็นการกำหนดแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อม จึงมีข้อเสนอได้ ดังนี้

1. กำหนดแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยมีความตระหนักในเรื่องการใช้อย่างคุ้มค่า ใช้อย่างประหยัดใช้เท่าที่มีความจำเป็น เพื่อให้มีทรัพยากรไว้ใช้ได้นานและเกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่ามากที่สุด และหาวิธีนำทรัพยากรที่ใช้แล้วกลับมาใช้ซ้ำอีก สิ่งของบางอย่างเมื่อมีการใช้แล้วครั้งหนึ่งสามารถที่จะนำมาใช้ซ้ำได้อีก มนุษย์ต้องเข้าใจการเปลี่ยนแปลง เพื่อการยุติปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อม

2. ควรมีการส่งเสริมเยาวชนรุ่นใหม่สนับสนุนการศึกษาในด้านหลักการใช้หลักธรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แก่เยาวชน เพื่อให้ประชาชนเกิดความตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นในการอนุรักษ์ เกิดความรักความหวงแหน และให้ความร่วมมืออย่างจริงจังส่งเสริมการศึกษาวิจัย เพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืน เป็นต้น

7. กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่สนับสนุนงบประมาณการวิจัย ขอขอบคุณและอนุโมทนาขอบใจคณะทีมงานผู้ช่วยวิจัยทุกท่านที่ร่วมมือร่วมใจกันทำงานวิจัยนี้จนประสบความสำเร็จ ขอขอบคุณคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช และผู้ทรงคุณวุฒิที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จทุกท่านที่ไม่ได้เอ่ยนามที่ให้คำปรึกษาอันเป็นประโยชน์ ในการวิจัยนี้ หากคุณความดีที่จะพึงเกิดขึ้นจากการวิจัยนี้ ขอยกให้เป็นปฏิการะคุณแก่ทุกท่านดังกล่าวมา ตลอดทั้งสถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการ องค์กร คณะบุคคล และส่วนบุคคลต่างๆ ไว้ ณ ที่นี้

บรรณานุกรม

- กรมป่าไม้. (2548). **การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานสารนิเทศกรมป่าไม้.
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และคณะ.(2534).**พระพุทธศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ**. รายงานวิจัยมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์. กรุงเทพมหานคร:มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระมหาวิเศษ ปญฺญาวชิโร. (2543). **พุทธศาสนากับการอนุรักษ์ป่าไม้**. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพมหานคร: เอส อาร์ พรินติ้ง แมส โปรดักส์.
- _____. (2552). **พุทธธรรม**. (พิมพ์ครั้งที่15). กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Leopold, A. (1970). **The Land Ethics in a Sand Almanac County**. New York: Ballantine Books.